

DOMNIA LUI ȘTEFĂNIȚĂ CEL TÂNĂR ÎN ȚARA MOLDOVEI (1517 - 1527)

Laurențiu CHIRIAC*

Cuvinte cheie: *Moldova medievală, Ștefan cel Tânăr, politica internă, politica externă.*

Keywords: *Medieval Moldova, Stephen the Younger, internal politics, external politics.*

Abstract

The grandson of Stephen the Great, Stephen the Younger, reigned in medieval Moldova between 1517 - 1527, being underaged at his ascension to the throne of the country. So, he could not govern alone, but only under the regency of the ruler of the fortress of Suceava, Luca Arbore.

However, he managed to institute some reforms in the internal politics of the medieval state of Moldova: he strengthened the central power and destroyed the core of the great boyars; he replaced from their positions the old governors with new governors, coming from the middle-class boyars; he gave the great properties to the monasteries and to the middle-class boyars that he had attracted onto his side.

Externally, at the beginning of his reign, Stephen the Younger maintained Moldova in a balance of forces created in South-East Europe, between the interests of the Ottoman Empire, the Kingdom of Poland and Hungary. After 1523, Moldova's relations with these states become tense.

I. Contextul ungerii ca domn a lui Ștefan cel Tânăr

Realizările din vremea lui Ștefan cel Mare în domeniul politicii interne și externe, ca și cele privind ridicarea culturală au constituit pentru urmașii săi imediați din secolul al XVI-lea un temelie, dar și un fel de dispoziție testamentară.

Înconjurat - mai ales la început - de rivali în interior și în exterior, Ștefan cel Mare a știut să impună Moldovei sale un statut juridic aparte și să ducă țara către o formă de supraviețuire adaptată condițiilor vremurilor. Luptând cu înverșunare pentru a menține integritatea Țării Moldovei, înfruntând pe turci, pe unguri, pe polonezi, pe tătari sau pe schimbătorii domni ai Valahiei, Ștefan cel Mare i-a menținut țării sale libertatea și independența. De această politică pe care a dus-o marele voievod au trebuit să țină seama și urmașii săi direcți din neamul Mușatinilor. Numai că aceștia înțeleseseră chiar de la marele lor înaintaș că Moldova nu va exista ca stat doar garantat de puterile creștine, ci va trebui să ființeze sub suzeranitatea protectoare a Porții Otomane¹.

* Doctor în istorie, muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ Dimitrie Onciul, *Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria*, în vol. Dimitrie Onciul, *Scrisori istorice*, ediție îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. 1, București, 1968, p. 532.

În altă ordine de idei, dacă Ștefan cel Mare reușise să împiedice tendințele centrifuge ale mării boierimi moldave și fărâmițarea puterii domnești², urmașii săi au avut dificultăți datorate opoziției mării boierimi care nu accepta întărirea puterii domnești. După moartea marelui voievod, a urmat pe tronul Moldovei singurul său fiu legitim în viață, Bogdan al III-lea cel Orb (2 iulie 1504 - 20 aprilie 1517) - un „bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși”³.

Lui Bogdan al III-lea i-a urmat la tron fiul său mai mare, Ștefan al IV-lea cel Tânăr sau Ștefăniță, fiu nelegitim dintr-o legătură cu o femeie numită Stana, decedată în 1518 și înmormântată la biserica „Sf. Nicolae” din Rădăuți⁴. Nepot al lui Ștefan cel Mare, Ștefăniță cel Tânăr s-a născut în 1506, la Suceava, el și-a petrecut tinerețea în Polonia, Crimeea, Germania și Constantinopole, unde, ocupându-se de comerțul cu pietre prețioase, a făcut avere. Din această avere ar fi plătit Porții Otomane 220000 de ducați pentru a urca pe tron. Cunoscând limbile polonă, turcă, latină, germană, greacă, tătară și armeană, Ștefăniță cel Tânăr a fost una din cele mai interesante figuri de voievozi moldoveni. Grigore Ureche aprecia că „ar fi putut să fie un mare conducător și altor țări”⁵, aluzie probabil la faptul că visul de unire al celor trei țări românești încolțise deja la cronicarii vremii.

Ungerea lui Ștefan cel Tânăr ca domn al Moldovei s-a făcut la Suceava, de către mitropolitul Teoctist al Moldovei, la data de 22 aprilie 1517⁶. Modul în care domnia țării a trecut de la Bogdan la acest fiu al său nu este cunoscut, dar cum ungerea s-a făcut la cinci zile după moartea tatălui său este posibil ca în acest interval să fi existat ceva frământări⁷.

La urcarea pe tron, Ștefan cel Tânăr - după *Cronica episcopului Macarie* - era în vârstă de nouă ani⁸, această informație fiind preluată și de Grigore Ureche⁹. Într-un document polonez din 1517, el era arătat în vârstă de 11 ani¹⁰, iar într-un raport diplomatic din 1521 se consemna că ar avea 18 ani. După opinia lui Horia I. Ursu, Ștefăniță ar fi avut la urcarea pe tron doar 13 ani, această afirmație bazându-se pe informația din cronica lui Ureche - care arăta că, după bătălia cu tătarii de la Ciuhru (pe Prut), Ștefan cel Tânăr „și-a luat doamnă”. În opinia aceluiași Horia I. Ursu, era greu de admis că voievodul s-ar fi căsătorit la 10-11 ani, el trebuind să aibă cel puțin vârsta de 13 ani¹¹. Într-un raport al nunțului papal din Ungaria, datând din 18 iunie 1526, se

² Virgil Pâslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, Chișinău, 2005, p. 19.

³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 149.

⁴ Nicolae Grigoraș, *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbure*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași” (AIIAI), nr. IX, Iași, 1972, p. 3.

⁵ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția P.P. Panaitescu, prefată și note de Gh. Pop, București, Editura Minerva, 1967, p. 100.

⁶ *Cronicile slavo-române din secolele XV - XVI*, publicate de Ioan Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 52.

⁷ Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 77.

⁸ *Cronicile slavo-române din secolele XV - XVI*, p. 92, unde cronicarul Macarie scria: „Și a lăsat domnia fiului său, Ștefan voievod cel Tânăr, fiind acesta atunci de nouă ani”.

⁹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰ Colecția de documente Eudoxiu Hurmuzaki, II/3, București, 1896, p. 248: “... post mortem olim Bogdani voivode Moldaviae Stephanum eius filium undecim annum natum ...”.

¹¹ Horia I. Ursu, *Moldova în contextul politic european (1517 - 1527)*, București, 1972, p. 129, nota 5.

menționează că „*moldoveanul e mai tânăr de vârsta regelui Ludovic al II-lea, care era născut la 1 iulie 1506*”¹².

II. Politica internă din Țara Moldovei (1517 - 1527)

Ștefan cel Tânăr, fiind minor la urcarea pe tronul Țării Moldovei, nu putea guverna singur, fapt pentru care s-a instituit regența, un obicei obișnuit în acel timp în Moldova. Mai mult, Bogdan voievod murise pe neașteptate și nu exista orânduită o tutelă oficială. Astfel, în cadrul *Sfatului domnesc*, cea mai importantă figură era cea a portarului Sucevei, Luca Arbore. Acesta a fost unul din cei mai însemnați boieri ai epocii, apărând în actul de la 14 septembrie 1486 cu titlul de portar al Sucevei¹³, titlu pe care l-a deținut toată viața. Apoi, el dispare pentru o anumită perioadă din Sfat, păstrându-și totuși funcția, deoarece în acte nu apare nimeni ca titular al acestui post¹⁴. Reapare în Sfat la 27 septembrie 1497, ca semn de recunoștință pentru eroica apărare a Cetății de Scaun a Sucevei în timpul războiului cu Polonia¹⁵. A fost un boier loial domnului, dacă este să trecem peste „episodul” de la 1504¹⁶, cu o mare autoritate, izvoarele indicând clar că a fost printre primii sfetnici ai Țării Moldovei.

În același timp, Luca Arbore era și conducătorul moral al partidei marilor boieri care luptau împotriva unei domnii autoritare. Dacă în timpul lui Bogdan al III-lea, Luca Arbore și boierii săi au menținut un echilibru de putere în raport cu puterea domnească, în timpul lui Ștefăniță - un domn nevârstnic - marea boierime s-a văzut în largul ei, tutelând însăși domnia Moldovei. Firesc, Luca Arbore și marii boieri au fost guvernatorii lui Ștefan cel Tânăr, dar și ai destinului Moldovei, executând aceste sarcini în conformitate cu interesele lor, care uneori nu se întâlneau cu cele ale țării¹⁷.

În opinia lui A. D. Xenopol, Luca Arbore avea o autoritate morală, nu legal mai mare decât a celorlalți boieri, căci autoritatea de care se bucura era datorată doar prestigiului personal¹⁸, iar - în opinia lui N. Grigoraș - Luca Arbore nu a luat imediat conducerea țării, deoarece în Sfatul domnesc se aflau dregători cu merite mai mari decât ale lui: mitropolitul Teoctist al II-lea, vornicul Petre Cărbăț sau marele logofăt Gavril Totrușan¹⁹. Marea boierime găsea acum cel mai potrivit prilej pentru a conduce țara conform propriilor interese și, într-adevăr, în cei cinci ani ai minoratului lui Ștefăniță cel Tânăr, boierimea moldoveană a depus toate stăruințele pentru a-și impune programul ei de guvernare.

¹² Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 77.

¹³ *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, serie A, *Moldova*, vol II, întocmit de L. Șimanschi, București, 1976, nr. 264, p. 406.

¹⁴ Virgil Pâslariuc, *op. cit.*, p. 27.

¹⁵ *Ibidem*, p. 28.

¹⁶ În Polonia se știa că pentru tronul Moldovei, în afară de Bogdan, se iviseră încă doi candidați, un Ștefan susținut de turci și „*Herborusz*” - adică Arbore - căpitanul Sucevei. Urmărit de ostașii lui Ștefan cel Mare, Luca Arbore a reușit totuși să scape.

¹⁷ Horia I. Ursu, *op. cit.*, p. 17.

¹⁸ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, ediția a IV-a, București, 1927, p. 217.

¹⁹ Nicolae Grigoraș, *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbore ...*, p. 7.

În acest sens, într-o scrisoare a cancelarului polonez Petru Tomicki se menționează că Ștefăniță a fost ales prin sprijinul Sfatului domnesc²⁰. Din cauza minoratului domnului, se impunea instaurarea unei regente domnești. Din actele vremii se poate constata faptul că s-a constituit o tutelă domnească în care au intrat cei mai de vază reprezentanți ai Sfatului domnesc. După părerea majorității istoricilor, pornind de la un pasaj din cronica lui Ureche, în fruntea regentei a fost numit portarul de Suceava, Luca Arbore²¹. Evenimentele care au urmat confirmă justetea unei asemenea supoziții, deși din Sfat mai făceau parte și alți boieri puternici, majoritatea - în opinia lui Ilie Minea - trecuți prin școala politică a lui Ștefan cel Mare și colaboratorii acestuia la înflorirea Țării Moldovei²².

De altfel, în primul document emis de Ștefăniță, din 7 octombrie 1517, componența Sfatului domnesc era următoarea:

*„Și la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrise noi Ștefan voevod, și credința iubitului meu frate, Petru, și credința tuturor boierilor noștri, credința panului Isac, credința panului Petru vornic, credința panului Șandru, credința panului Negrilă, credința panului Cozma, credința panului Grincovici și a panului Tălabă de la Hotin, credința panului Coste și a panului Condrea de la Neamț, credința panului Petrică și a panului Toader de la Cetatea Nouă, credința panului Luca Arbure, portar de la Suceava, credința panului Hrană spătar, credința panului Ieremia vistiernic, credința panului Șarpe postelnic, credința panului Săcuian ceașnic, credința panului Stârcea stolnic, credința panului Toma Cățelan comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni mari și mici. [...] pan Troțușan logofăt [...]”*²³.

Așadar, pe plan intern, marea boierime a încercat să-și redobândească privilegiile, adică să reînvie situația din prima jumătate a secolului al XV-lea, dorind să anuleze rezultatul luptei pentru întărirea puterii domnești. Prima măsură a marii boierimi a fost aceea de a acapara noi domenii funciare²⁴. O mare parte dintre actele interne păstrate au fost emise pentru a întări noile achiziții funciare ale marilor boieri. Numai că, după 1522 - când încetează minoratul lui Ștefan cel Tânăr - și până la sfârșitul domniei lui, principalii beneficiari ai daniilor sau achizitoriilor terenurilor vor rămâne doar micii boieri și mănăstirile²⁵.

În primii cinci ani ai domniei lui Ștefăniță, în timpul minoratului acestuia, numărul de acte emise pentru marea boierime a crescut la 31, aceasta din urmă având posibilitatea de a-și crea și consolida domeniile funciare individuale, acumulate pe perioada tutelei domnești, într-un timp foarte scurt. Acest fenomen al formării unor mari domenii familiale boierești a fost sesizat de M. Costăchescu, care - descriind domeniul Găneștilor - nota, în final, următoarele: *„Sate aproape unele de altele și neamuri boierești multe și puternice, care se puteau întâlni și uni repede și la bine și la rău,*

²⁰ Colecția Hurmuzaki ..., vol. II/3, pp. 248 - 249, nr. CXCVI: “[...]Stephanum ejus fillium undecim annos natum, omnium illius terre consiliariorum et nobilium ad vojevodatul esse ascitum[...]”.

²¹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 102: “[...] au crescut pe Ștefan vodă pre palmile lui (a lui Luca Arbure), avându atâta credință și în tinerețile lui Ștefan vodă toată țara otcărnuia [...]”.

²² Ilie Minea, *Complotul boieresc contra lui Ștefăniță Vodă*, în „Cercetări Istorice”, IV, 2, 1928, Iași, p. 197.

²³ *Documente privind istoria României (DIR)*, A. Moldova, secolul XVI, vol. 1, pp. 108 - 109, nr. 109.

²⁴ *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, București, 1962, p. 613.

²⁵ *Ibidem*, p. 613.

*explică puterea acestor boieri care au vrut să stăpânească Moldova în prima jumătate a secolului al XVI-lea*²⁶. De altfel, acest mare domeniu boieresc al Găneștilor a fost centrul „*frondei boierești*” împotriva lui Ștefăniță (martie 1523)²⁷.

În primăvara anului 1523, datorită unor intrigi de curte ale marelui logofăt Gavril Troțușan, considerat un „trădător patologic”²⁸, voievodul Ștefăniță i-a ucis pe Luca Arbore și pe fiii acestuia, pentru că portarul Sucevei trimisese o solie la regele polonez Sigismund (cel care refuzase să-i dea una din fete de soție), după care l-a închis pe Gavril Troțușan în temnița de la Suceava. Apoi, dorința domnului de a schimba componența Sfatului domnesc a provocat și o mai mare revoltă a mării boierimi moldave. Atunci a avut loc decapitarea mai multor boieri (printre care și Petru Cărăbă, Negrilă, Coste, Șarpe, Gane), dar și depozedarea lor de marile latifundii ori fuga celor scăpați în Polonia. Are loc și schimbarea componenței Sfatului domnesc cu oameni noi, astfel că se încheia perioada de regență și începea conducerea autoritară a proaspătului voievod major²⁹.

Din 1523, politica internă a lui Ștefăniță cel Tânăr a stat sub semnul cruzimii și al dorinței obsesive de a-i căsa pe mării boieri. Mulți dintre aceștia au început să părăsească Moldova, adăpostindu-se în Polonia, Transilvania și Țara Românească. Aproape toți vechii dregători au fost înlocuiți din funcție. Astfel, ridicarea boierilor împotriva „tiranului” a devenit o mișcare organizată. Marile proprietăți au fost date de către domn mănăstirilor și micii boierimi pe care o atrăsese de partea lui și căreia îi dăduse și funcții în noul Sfat domnesc. Așadar, spre finalul domniei, Ștefan cel Tânăr întărește puterea centrală și distruge nucleul mării boierimi. Prin aceasta, a avut loc accesul în Sfatul domnesc a altor familii boierești, iar dregătoriile au fost transmise dincolo de un cadru strict familial³⁰.

III. Politica externă a Moldovei (1517 - 1527)

Relațiile dintre marea boierime și puterea domnească au fost influențate și de raportul de forțe creat în Europa de Sud-Est. Direcțiile politicii externe au constituit mereu puncte sensibile ale solidarității sau adversității dintre cele două tabere. Astfel, cu toate tendințele sale centrifuge, marea boierime i-a acordat, la început, sprijinul minorului Ștefăniță. Mizând pe o stabilitate și pe o continuitate în lăuntrul țării, clasa politică nu a susținut candidaturile unor pretendenți, aflați pribegi la acea dată în Polonia sau în altă parte. Spre exemplu, în Polonia era adăpostit Petru Pribeagul - care avea sprijinul regelui Sigismund, cel care, în cele din urmă, l-a refuzat, pentru a nu provoca reacții din partea ungarilor și a moldovenilor. Prin urmare, opțiunea boierimii moldovene de a-l proteja pe Ștefăniță era deja cunoscută la Cracovia³¹.

Chiar de la început, Ștefan cel Tânăr a fost recunoscut drept domn al Moldovei de către sultanul Imperiului Otoman, acesta trimițându-i un sol să-l felicite și să-i

²⁶ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod (1517 - 1527)*, Iași, 1943, p. 201.

²⁷ Virgil Păslariuc, *op. cit.*, p. 33.

²⁸ *Ibidem*, p. 29.

²⁹ *Ibidem*, p. 27. Ilie Minea, *op. cit.*, pp. 198 - 200.

³⁰ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, pp. 77 - 78.

³¹ Colecția Hurmuzaki ..., II/3, nr. 196, p. 248.

înmâneze însemnele de recunoaștere: „tuiuri, un sangiac, turban, caftan domnesc și un armăsar împărătesc”³². Această recunoaștere din partea Porții a venit fără dificultăți, deoarece forțele armate otomane erau concentrate în Africa, pentru a cucerii Egiptul.

Contribuția boierilor la conducerea Țării Moldovei a fost deosebită la începutul domniei lui Ștefăniță, iar, prin aportul lor, situația țării nu a fost tulburată. Astfel, s-a reușit înfrângerea tătarilor pătrunși în Moldova la 8 august 1518, la Ciuhru (lângă târgul Șerbanca, pe Prut), cu ajutorul vornicului Petru Cărăbăț al Țării de Jos și al polonezilor³³. Relațiile cu Polonia au fost normale, încheindu-se între cele două țări două tratate de pace (1517 - 1518), o alianță și un tratat privitor la administrarea justiției internaționale (încheiat în 1519)³⁴.

În fond, declinul Regatului maghiar i-au determinat pe oamenii de decizie ai Țării Moldovei să caute un sprijin mai sigur, ei orientându-se în mod special spre Regatul Poloniei - care reprezenta o forță politico-militară în zonă. Apropierea față de vecinul de la nord avea două explicații: a) tradiția de luptă antiotomană a polonezilor și b) „*Republica aristocratică polonă*” constituia o atracție pentru boierimea moldoveană, care o vedea ca pe un model de organizare a statului lor³⁵.

Numai că, după 1523, odată cu refuzul regelui polon Sigismund de a-i da de soție lui Ștefăniță cel Tânăr una din fiicele sale și odată cu revolta marii boierimi din Moldova, relațiile moldo-polone s-au stricat. Din cauza semeției lui Ștefăniță cel Tânăr, relațiile cu polonezii nu au mai putut fi restabilite. Refugiarea unor boieri moldoveni la curtea regală poloneză și temerea polonezilor că Ștefăniță s-ar putea alia cu turcii au făcut ca relațiile să fie tensionate până la moartea voievodului moldav³⁶.

Deși exista temerea că Ștefăniță cel Tânăr se va alia cu turcii, totuși acesta a atacat și a învins în 1523 o armată turcească condusă de Tassa-pașa și i-a luat o pradă bogată. Turcii doar se refugiaseră în Moldova, după ce fuseseră respinși de polonezi. Din acest motiv, relațiile lui Ștefăniță cel Tânăr cu otomanii au devenit și ele tensionate³⁷.

Mai mult, din cauza unui aranjament potrivit căruia Ștefăniță cel Tânăr urma să se căsătorească cu Ruxandra (fiica lui Neagoe Basarab), domnul moldovean a intrat în conflict și cu voievodul muntean Radu de la Afumați, acesta devenind între timp soțul Ruxandrei (ianuarie 1526). Deși i s-a propus de către munteni să se căsătorească cu Stana (o altă fiică a lui Neagoe Basarab), Ștefăniță cel Tânăr a refuzat și a atacat Țara Românească, jefuind, ucigând și „*băgând spaima în munteni*”³⁸. În anii 1526 - 1527 au urmat alte două bătălii moldo - valahe, după care conflictul s-a stins prin căsătoria domnului moldav cu Stana, cea pe care inițial o refuzase³⁹.

³² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, București, 1986, p. 76.

³³ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 72.

³⁴ F. C. Nano, *Condica tratatelor și ale altor legăminte ale României (1354 - 1937)*, București, 1938, pp. 28 - 29.

³⁵ Virgil Păslariuc, *op. cit.*, pp. 34 - 35.

³⁶ Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 19 - 20. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 614.

³⁷ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79; Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 21 - 22.

³⁸ Horia I. Ursu, *op. cit.*, pp. 22 - 23; Virgil Păslariuc, *op. cit.*, p. 37.

³⁹ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod ...*, pp. 217 - 218.

Cu toate acestea, întors deja bolnav din Țara Românească, Ștefăniță cel Tânăr a murit la 14 ianuarie 1527, în cetatea Hotinului. Unele letopisețe arată că nobilii de la curtea poloneză, care se temeau că Ștefăniță s-ar putea alia cu turcii, au pus-o chiar pe soția acestuia să-l otrăvească, după care Stana s-a reîntors în Muntenia și s-a călugărit, murind în februarie 1431. Neavând urmași cu Stana, Ștefăniță cel Tânăr a fost înmormântat la Mănăstirea Putna⁴⁰.

ILUSTRAȚII

**Fig. 1. - Ștefăniță Vodă cel Tânăr
(1517-1527)**

**Fig. 2. - Sigiliul domnesc al lui
Ștefăniță Vodă cel Tânăr**

⁴⁰ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 126; Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 80.

Fig. 2. - Familia lui Ștefăniță Vodă cel Tânăr – tablou votiv